

Najlepši vrt v Štanjelu:

Ferrarijev vrt leži na vzhodnem robu Štanjela in predstavlja rahločuten prehod med grajenimi elementi naselja in okoliškim naravnim okoljem.

Besedilo: Nataša Kolenc, univ. dipl. inž. arh., arhitektka konservatorica
Fotografije: arhiv Občine Komen, Tanja Saražin Strnad, arhiv Ustanove Maks Fabiani

Ferrarijev vrt v Štanjelu, biseru Krasa, je eno zanimivejših del primorskega arhitekta in urbanista Maksa Fabianija (1865–1962). Nastal je kot dopolnitev, nadgradnja tako imenovane Vile Ferrari, kompleksa stavb na nekdanjem štanjelskem vzhodnem obzidju, katerih obnovo je arhitekt načrtoval v letih po koncu prve svetovne vojne. Vrtna ureditev je nastajala postopoma, domnevno med letoma 1923 in 1935.

Obiskovalce najprej pritegnejo betonski bazen z grajenim mostičkom, grotto in cvetlične grede.

Ferrarijev vrt

SLOVENSKI VRT

Grotta ali miniaturna umetna votlina je bila ena od značilnosti vrtov iz tistega obdobja.

Letos je belo cvetoča glicinija, ena od značilnosti Ferrarijevega vrta, zacvetela med prvomajskimi prazniki.

Na domiselno umeščeni gredi sredi bazena se spomladi razcvetijo perunike.

Na vrtu je obilica cvetja, ki ga obarva od zgodnje pomladi do pozne jeseni.

Fabianijeva zasnova mu je dala tudi vlogo povezovalca – rahločutnega prehoda med grajenimi elementi naselja in okoliškim naravnim okoljem, h kateremu se z vzhodnega roba Štanjela še danes odpirajo navdihujoči pogledi.

Območje spomenika Vrt ob Vili Ferrari je sestavljeno iz več delov, več različnih ambientov, ki so nastajali postopoma – upoštevaje naravne danosti, potrebe in zmožnosti družine Ferrari ter širšo vizijo avtorja arhitekta Maksa Fabianija in lastnika posesti, arhitektovega nečaka dr. Enrica Ferrarija.

Pri prenovi glavne stavbe Ferrarijevega kompleksa v vzhodnem Štanjelu je arhitekt Fabiani ohranil vse njene bistvene »kraške« elemente, nekdanjo izzidano kuhinjo »spahnjenco« pa nadomestil s kamnito razgledno ložo – osjo celotne kompozicije in kromno terasne ureditve, ki Vilo Ferrari povezuje z vrtom. Pod razgledno ložo je uredil eno od šestih cistern za vodo, povezanih v kompleksen vodovodni sistem.

Z nivojsko, terasasto zasnovo je arhitekt povsem na novo usposobil in kultiviral prej strm kamnit, neploden teren pod nekdanjim štanjelskim obzidjem. Pri zasnovi vrta je arhitekt uporabil tako tradicionalne, za kraško krajino značilne prijeme (terase, kamnite podporne zidove, stopnišča, pergole ipd.), kot tudi elemente, ki s Krasom nimajo veliko skupnega, odražajo pa ideale časa, v katerem je vrt nastajal.

Kot res domišljen kompleks, pretežno namenjen preživljanju prostega časa članov družine Ferrari, je bil Vrt ob vili Ferrari opremljen tudi z okrasnimi zasedi, senčnicami, baliniščem, bazenom, sprehajalnimi potmi in razgledišči, namenjenimi razvedrilu, rekreaciji in izkazovanju družbenega statusa družine.

Premišljen izbor rastlin

Premišljen in prepletajoč je bil tudi način zasaditve rastlin. Običajne vrtnine za oskrbo Vile so bile prepletene z okrasnimi rastlinami – prav tako, kot so bile običajne lokalne vrste prepletene z eksotičnimi rastlinami.

Večina izvornih iglavcev je zbranih v južnem delu vrta. Možen funkcionalni vzgib za tako izbiro je celoletno zastiranje pogledov v notranji del (zasebnega) parka in senčenje območja ledenice. Izstopata dve za sredozemske razmere značilni jelki, kavkaška in

Lani so na vrt, pod obrambni stolp, postavili tudi Fabianijev čebelnjak, ki je tam izvirno stal že v obdobju med obema vojnoma.

Na travnatih terasah so prvotno gojili zelenjavo, kar dokazuje tudi arhivska fotografija.

španska. Črni bor tvori samostojen, enovrsten borov gaj pod baliniščem.

V vrtu sta nepogrešljiva pušpan in lovorikovec. Prvi zaradi živic, ki v celoto povezujejo severno dovozno pot in osrednji del parkovne ureditve. Pušpan ob poti in v parku označuje mejo strogo urejenega vrta in »narave«.

Želo pomembna skupina drevnine so plezalke in popenjavke. Poleg bršljana, ki spada tudi med vednozeleno drevnino, je za ozelenjevanje zidov v Ferrarijevem času igrala pomembnejšo vlogo vinika, po fotografijah sodeč zlasti okoli grotte.

Bazen prepoznavno zaznamujeta dve stari gliciniji, modra in bela. Od popenjavih vrtnic se je do leta 2006 ob promeni ohranil samo en primerek 'Dorothy Perkins'. Med sadnimi drevesi so bile v vrtu izvirno najpomembnejše češnje, ki pa so zaradi težkih rastnih razmer do leta 2004 skoraj vse propadle in bile kasneje nadomeščene z mladimi drevesi. Od samoniklih dreves ima pomembno lepotno funkcijo negnoj, ki ga velja ohranjati.

Cvetoče grmovnice so danes bistvene na treh prizoriščih: ob južnem zidu, med češnjevim drevoredom in prečno potjo ter nad baliniščem. Najpomembnejša je trojica: španski bezeg, medvejka in nepravi jasmin, ki v času cvetenja napravijo največji vtis.

Izmed trajnic, ki so popisane po gredah, je treba izpostaviti perunike, zimzelen in juko, ki gotovo izvirajo iz Ferrarijevega obdobja. Enako velja za orjaško travo miskant.

Ponovna skrb za rastlinski del vrta

Rastlinski del vrta je leta 2006 pregledal Matjaž Mastnak iz Arboretuma Volčji Potok. Izvedel je popis in analizo stanja posameznih rastlin ter njihovega izvora (del izvirne ureditve, samonikle rastline ali kasneje dosajene rastline). Med vzdrževalnimi deli v zadnjih letih so bile odmrle rastline odstranjene, delno nadomeščene (v primerih pomembnejših vrtnih elementov – npr. češnjevi drevored, posamezni iglavci ipd.). Delno so

Pred dvema letoma so obnovili ključni del Fabianijevega sistema za zalivanje in delovanje vodometa.

Stara sorta potonik spominja na čas, ko je nastal Ferrarijev vrt.

Na vrtu ne manjka trajnic, ki cvetijo pozno jeseni in ponujajo pašo čebelam.

Lepo so urejeni tudi dostopi do vrta.

uredili cvetlične grede (dosaditev vrtnic, tulipanov, razsaditev obstoječih trajnic, zasaditev prekrivnih zelišč in podobni manjši posegi). Na novo so zasadili dvignjene grede z okrasnimi rastlinami ob bazenu (odstranitev približno 10 let starih sivk, nasaditev novih rastlin) in oblikovali nove manjše površine za cvetlične ureditve zunaj izvornih površin (zasaditev potonik kot nove vrste).

Vrtu je zagotovljena lepa prihodnost

Po letu 1947 je bila Ferrarijeva posest nacionalizirana. Vrt je bil razglašen za splošno ljudsko premoženje pod upravo krajevnega ljudskega odbora Štanjel. Sprva je območje upravljala takratna gozdarska zadruga, ki je na nekdanjih vrtnih površinah uredila drevesnico za vzgojo borovih sadik za pogozdovanje Krasa.

V 50. in 60. letih 20. stoletja je vrt uporabljala in vzdrževala štanjelska osnovna šola, ki je na vrtnih površinah pridelovala zelenjavo in sadje za lastne potrebe. V delo na vrtu so bili vključeni tudi učenci šole.

Približno od sredine 60. let dalje je vrt ostal brez dejanskega gospodarja, lastniško opredeljen kot splošno ljudsko premoženje pod takratno Občino Sežana. Posamezne dele vrta so si razdelili posamezni prebivalci Štanjela in ga uporabljali za pridelavo vrtnin. Vzdrževanje je bilo omejeno na potrebe posameznih vrtničarjev.

Leta 1999 je bil vrt, zaradi izjemnih lastnosti in iskanja načinov za njegovo zaščito, razglašen za kulturni spomenik državnega pomena. Po tem datumu se je za vrt začelo novo obdobje, v katerem so začeli spomeniku posvečati več pozornosti in nege. Lastnik vrta je postala Republika Slovenija, upravljavec pa Ministrstvo za kulturo.

Kot prvi, najnujnejši korak je v tem obdobju steklo sicer minimalno, a redno vzdrževanje vrtnih površin. V letih 1998–1999 so obnovili betonsko školjko bazena v vrtu ter porušeni podporni zid tik pod vilo. Sledila je ureditev krožne panoramske poti, del današnje učno-sprehajalne »Fabianijeve poti« med Štanjelom in Kobdiljem. V letih 2003–2004 so bila izvedena najnujnejša vzdrževalna in obnovitvena dela v osrednjem delu vrtno ureditve. Zaključena je bila tudi preiskava vseh delov Fabianijevega inovativnega vodovodnega sistema za oskrbo vrta, kar je predstavljalo temelj za njegov ponovni zagon v letu 2015.

V letih 2015 in 2016 je bil obnovljen najpomembnejši del vodovodnega sistema do točke, ki omogoča ponovno uporabo vode iz Fabianijevega sistema za zalivanje in delovanje vodometa – tudi kot poklon ob 150. obletnici rojstva arhitekta, ki je ta inovativni sistem zasnoval v 20. letih prejšnjega stoletja.

Občina Komen je leta 2014 postala lastnica Ferrarijevega vrta in odtlej zagotavlja redno vzdrževanje vrta s stalno prisotnim vzdrževalcem, kar zelo ugodno vpliva na stanje spomenika.

Iz arhivske fotografije je razvidno, iz kakšne kraške goličave je nastal čudoviti Ferrarijev vrt, po zaslugi mojstrskega arhitekta Maksa Fabianija.

